

**ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

В статті проаналізовані показники розвитку інноваційної сфери України в умовах глобалізації. Виявлені фактори впливу процесів глобалізації на розвиток інноваційної сфери в Україні. Проаналізовані окремі показники інноваційної сфери країни у динаміці із співставленням їх з відповідними показниками європейських країн. Визначені основні перспективи та загрози для інноваційного розвитку в Україні з боку глобалізаційних процесів.

Ключові слова: інновації, глобалізація, інноваційно-активні підприємства, джерела фінансування інновацій, прямі іноземні інвестиції, сектор інформаційних технологій

Abstract. The article analyzes the indicators of the development of the innovation sphere of Ukraine in the conditions of globalization. The purpose of the article is to analyze the influence of globalization processes on the development of innovative activities of domestic enterprises in Ukraine. The revealed factors of influence of processes of globalization on the development of innovation sphere in Ukraine. The processes of globalization and integration, in which Ukraine plays an increasingly important role, can both intensify the spread of the latest technologies, inventions, and create a base for attracting domestic enterprises, firms, research organizations and universities to international projects and grants. The individual indicators of the country's innovation sphere in dynamics are analyzed with comparison with the corresponding indicators of European countries. The article notes that the priorities of foreign investors are more in line with the interests of structural adjustment of the Ukrainian economy than the priorities of domestic investors. Among the sectors most promising for further development and increase in exports, authors highlight the information technology sector, where the IT service export revenues steadily increase

Keywords: innovations, globalization, innovation-active enterprises, sources of financing of innovations, direct foreign investments, information technology sector

Вступ та постановка проблеми

Інноваційний розвиток має першочергове значення у економічному зростанні країні, поліпшенні економічних показників діяльності підприємств, налагодженні ділових зв'язків між сферами науки та освіти та виробничим процесом, а також у зміні структури експорту та імпорту країни. Інноваційна діяльність здатна суттєво змінити не тільки технологічну базу виробництва та асортимент продукції вітчизняних підприємств, але також і дозволить вийти підприємствам на міжнародний рівень, не кажучи вже про сферу науки, для якої регіональні кордони не мають значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Питанням інноваційної діяльності присвячені праці багатьох вчених-економістів, фахівців таких як О. Амоша, Ю. Бажал, П. Бубенко, А. Гальчинський, В. Геєць, С. Ілляшенко, Б. Кондратьєв, О.Панченко, Л. Федулова, М. Хохлов, Н. Чухрай, та ін.. Так, у роботі О.Панченко [7] проведений аналіз впливу чинників зовнішнього середовища на інноваційні процеси, викладена авторська модель організації інноваційного простору. У роботі [2] розглядаються інноваційні мережі як основний інструмент трансферу високих технологій. У роботі Р. Хусаїнова [10] обґрунтовано необхідність формування для України довгострокової конкурентної стратегії та проведення радикальних реформ як фактору реалізації сталого інноваційного розвитку. Незважаючи на велику кількість наукових праць і значні напрацювання в дослідженнях, ряд науково-методичних й прикладних питань мають різний ступінь розробки, потребують доповнення та уточнення. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба у подальшому поглибленні та деталізації теоретичних і методичних положень щодо оцінки інноваційної

діяльності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації. Це й обумовило вибір теми, основну мету статті, актуальність і доцільність проведення досліджень.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз впливу глобалізаційних процесів на розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в Україні та визначення основних можливостей та загроз такого впливу.

Основний матеріал дослідження

Процеси глобалізації проходять в Україні повним ходом. Зростання обсягів міжнародної торгівлі, переорієнтація торгівлі на нових партнерів, збільшення міграції та відповідно трансфертів, зростання туристичного потоку в Україну та міжнародного туризму українців свідчить про активізацію процесів інтернаціоналізації. Глобалізація економічних зв'язків, інтернаціоналізація виробництва, відкритість національних економік, лібералізація світової торгівлі, трансфер технологій надали конкуренції глобальний характер [2]. Бочан та Михасюк розглядають глобалізацію як «... зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, злиття національних ринків у єдиний світовий ринок ...» [1, с. 23]. Швейцарський Економічний Інститут (KOF), розробник індексу глобалізації, визначає її як процес створення взаємозв'язків між суб'єктами, що належать до різних стран та континентів, що виражені у різноманітні потоків товарів, людей, інформації, ідей, капіталу [5].

Для оцінки рівня глобалізації використовуються існуючі рейтинги, кожен з яких базується на власній системі показників. На даний момент найбільш розповсюдженим та більш цитованим є індекс KOF, що охоплює період 1970 по 2015 рр., з розрахунком 42 параметрів для 209 країн світу (версія 2018 р). Система кількісного вимірювання ступеня розвитку глобалізаційних процесів KOF, яка охоплює економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації, була розроблена у 2002 р. швейцарським Інститутом дослідження бізнесу і на сьогодні стала однією з найавторитетніших у світі [5]. Індекс глобалізації KOF визначає економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації. Також існує поділ на показники-дії (де-факто - інтенсивність фактичних потоків, що символізують глобалізацію: експорт /імпорт, міжнародні інвестиції, міграція та туризм, обмін інформацією) та показники-політики (де-юре - працездатність інструментів та механізмів глобалізації: законодавство, оподаткування доходу від експорту/імпорту, торговельні обмеження). Економічна глобалізація відображає потоки товарів, послуг, капіталу та інформації, що супроводжує такий обмін. Соціальна глобалізація (інформаційна, культурна та міжособистісна складові) містить поширення думок, інформації, ідей, вражень. Політична глобалізація характеризується поширенням політики уряду на інші країни, створенням наднаціональних органів влади. Лідерами загального індексу глобалізації стали Бельгія, Нідерланди, Швейцарія. Лідери економічної глобалізації – Сінгапур, Гонконг та Нідерланди; соціальної – Норвегія, Люксембург та Швейцарія. Рейтинг політичної глобалізації очолюють Італія, Франція та Німеччина. Рівень глобалізації України за 1998-2015 рр. збільшився майже удвічі (загальний бал), посідаючи у 2015 р. 49-те місце у світі. Економічна глобалізація вивела країну тільки на 89 місце у світі., але за показником де-факто економічної глобалізації Україна займає 26-те місце, випереджаючи Німеччину, Польщу, Чехію, Словаччину та Литву. Проте за показником де-юре країна опинилася лише на 120 місці, що і визначило низький рейтинг. Таким чином, відсутність механізмів сприяння економічній глобалізації на законодавчому, інституціональному рівнях створює перешкоди для реальних економічних процесів глобалізації, що мають відображення у обсягах міжнародної торгівлі, інвестуванні, тощо [5].

За Глобальним інноваційним рейтингом [11], Україна входить до 50 країн-лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку (42 місце за підсумками 2012 р.). Найсильнішими сторонами України, з погляду інноваційності, визнаються: охоплення населення вищою освітою (6 місце у світі), патентна активність (17 місце), інтенсивність НДДКР (39 місце), технологічні можливості промисловості (34 місце). Єдине, що заважає нашій державі піднятися вище в цьому рейтингу, – підсумкова низька ефективність економіки (69 місце) [11].

Останніми роками в Україні існує кілька інноваційних ініціатив, що віддзеркалює зростаюче значення, яке приділяється інноваціям як чиннику економічного зростання. Однак багато правових та політичних

документів залишаються тільки на концептуальному рівні, з недостатньо визначеними практичними заходами реалізації політики або інструкціями для подальшого використання. Ефективна координація є однією з основних проблем у сфері управління інноваціями. Незважаючи на прогрес, досягнутий адміністративними реформами, відповідальність ключових дійових осіб у сфері управління інноваціями поки не ясно визначена. Відсутній координаційний орган, що налагоджує горизонтальні зв'язки між підприємствами у сфері інновацій, хоча діє вертикальна координація (від установ до міністерств та уряду) [14].

Розглянемо вплив процесів глобалізації та інтеграції на показники інноваційної сфери України.

Один із найважливіших показників інноваційної сфери – частка інноваційно-активних підприємств. Протягом аналізованого періоду помітні два періоди: період до 2006 р., що відзначається падінням показника, та після цього року, що характеризується поступовим нарощенням. Локального максимуму показник досяг у 2016 р. (18,9%), проте показник знизився вже у наступному році [3]. Для порівняння відзначимо, що більше 50 % підприємств країн ЄС (28 країн) протягом 2012-2014 рр. здійснювали інноваційну діяльність. Найбільш активними у цій сфері залишаються великі підприємства з кількістю працюючих більше 250 чол.: 75% таких підприємств були інноваційно активними протягом 2012-2014 рр.[12].

Інтеграція у європейський та світовий економічний, інформаційний та соціальний простір дозволяє активізувати потік товарів та послуг, інвестицій, інформації, міжособистісного спілкування. Одним із показників глобалізації є зростання частки експорту та імпорту товарів у структурі ВВП країни. Згідно з даними НБУ [4] та Державної служби статистики України [3], обсяг експорту у 2017 р. зріс на 18% порівнянню з 2016 р. Основні статті експорту: продовольчі товари (частка у експорті зросла з 13% у 2005 р. до 44% у 2017 р.), продукція металургії (частка, навпаки, зменшилася з 42% у 2005 р. до 25% у 2017 р.). Частка машинобудування зменшилася за аналізований період з 13% до 7%. Таким чином, незважаючи на зростання обсягів експорту продукції, експортування саме інноваційної продукції істотно зменшилося. Обсяг імпорту за 2017 р. зріс у порівнянні з попереднім роком на 26%. Найбільшу частку у структурі імпорту за 2017 р. мають машини, устаткування та транспортні засоби (30%), мінеральні продукти (25,6%), продукти хімічної промисловості (20,5%). Позитивним є те, що третина імпорту відноситься до обладнання: використання енергоефективного передового обладнання призведе до поліпшення якості продукції, а значить, підсилить її конкурентоспроможність.

Серед галузей, найбільш перспективних для подальшого розвитку та збільшення експорту, можна виділити сектор інформаційних технологій. Сальдо доходів від експорту ІТ-послуг неухильно зростає. Згідно зі звітом НБУ, у 2017 році він приніс до держбюджету 2,25 млрд дол. У 2016 році наша країна експортувала в інші держави ІТ-послуг на загальну суму 3,2 млрд дол. При цьому дохід Польщі від аналогічного експорту склав 16,3 млрд дол., а безперечним лідером рейтингу стали США з прибутком 177,8 млрд дол. [9].

В умовах ринкової економіки однією з найважливіших проблем, що стоять перед будь-яким підприємством, є проблема залучення інвестиційних ресурсів для інноваційної діяльності. Левова частка інноваційних витрат підприємствами – це власні кошти (від 69,3 до 83,9%) [3]. Приблизно десята частина інноваційних витрат промислових підприємств припадає на вітчизняних й закордонних інвесторів, при цьому частка фінансування вітчизняних інвесторів досить мала. Варто відмітити, що пріоритети іноземних інвесторів більше відповідають інтересам структурної перебудови економіки України, ніж пріоритети вітчизняних інвесторів. Українські інвестиції в машинобудування за часткою їх у структурі інвестицій (3,0%) у 2010 р. перебували на десятому місці, прямі іноземні інвестиції (ПІІ) у машинобудування з показником 9,0% були на третьому місці у їх структурі [3]. Частка держбюджетного фінансування ІД за аналізований період не перевищувала 3%.

Україна отримала значні прямі іноземні інвестиції, але ці притоки не призвели до структурних змін або технологічної модернізації, враховуючи їх галузевий склад. Для України здатність поглинати та розповсюджувати закордонні технології є ключовим чинником інновацій, але потенціал ПІІ для заохочення інновацій залишається значною мірою невикористаним. Причини, чому приплив інвестицій в Україну падає, насправді, лежать на поверхні. Інвесторів відлякує високий рівень корупції, недовіра до

судової системи, нестабільність національної валюти, монополізація ринків і, звичайно ж, військовий конфлікт України з Росією.

Авторами на основі аналізу [6,7,8,13] систематизовані основні позитивні та негативні фактори глобалізації, що впливають інноваційну сферу України (таблиця 1).

Таблиця 1

Можливості та загрози глобалізації для інноваційної сфери України

Можливості	Загрози
Доступ до обмежених ресурсів: капітальних, енергетичних, інтелектуальних, інвестиційних	Посилення конкуренції за вітчизняному та світовому ринках
Масштабність: збільшення розмірів ринку, скорочення витрат	Пригнічення внутрішнього національного ринку
Лібералізація торгівлі – зняття торговельних обмежень для українських виробників	Втрата частки контролю над підприємством заради отримання інвестицій
Активізація міжособистісного спілкування науковців	Міграція персоналу та «відтік мізків»

Отже, посилення світових глобалізаційних та інтеграційних процесів актуалізує питання вибору місця й ролі національної економіки та її складових у світовій економічній системі. А тому виникає проблема вибору щодо використання переваг глобалізації та протидії її загрозам.

Висновки

Таким чином, процеси глобалізації та інтеграції, у яких все більш значну роль відіграє Україна, здатні як активізувати поширення найновітніших технологій, винаходів, так і створити базу для залучення вітчизняних підприємств, фірм, науково-дослідних організацій та університетів у міжнародні проекти, гранти. Найбільшими перевагами глобалізації користуються країни, що мають більш конкурентну економічну структуру, внаслідок чого більша частина загальносвітового доходу в процесі перерозподілу залишається у них.

Література

1. Бочан І.О, Міхасюк І.Р. Глобальна економіка: підручник. Київ: Знання, 2007, 403 с.
2. Вернидуб, Н.О. Інноваційні мережі як інструмент міжнародного трансферу високих технологій / Н.О. Вернидуб, В.А. Омеляненко // Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: монографія / За заг. ред. В.І. Гринчуцького. – Тернопіль: Крок, 2014. – С. 82–90.
3. Державна служба статистики України. Статистична інформація. [Електронний ресурс] URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Зовнішня торгівля України. Статистика. [Електронний ресурс] URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446
5. KOF Index of Globalization [Електронний ресурс]. – URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>
6. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.
7. Панченко О.М. Сучасні інноваційні процеси: чинники та особливості організації в умовах глобалізації / О.М. Панченко // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 3 (11). – С. 200–206.
8. Сіденко В. Моніторинг інноваційної діяльності в Україні / Виступ В.Сіденко // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/rubrika/theme15.htm#a6>
9. Україна на світовому IT-ринку: 10 найцікавіших фактів [Електронний ресурс] URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-na-svitovomu-rinku-it-top-10-najtsikavishih-faktiv-infografika-2353974.html>

10. Хусаїнов Р.В. Глобалізація інноваційної сфери економіки: фактори, стан та наслідки для України / Р.В. Хусаїнов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». – 2015. – Вип. 10. – С. 94–98.

11. The Global Innovation Index by World Bank [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/>

12. Eurostat.Innovation statistics http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Innovation_statistics#Largest_market_and_innovation

13. The potential and the dangers of globalization. IMF Issues Brief on 12.04.2000, [Електронний ресурс], URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/rus/041200r.htm>.

14. United Nations Economic Commission for Europe, (2013). Innovation Performance review of Ukraine

References

1. Bochan I.O, Mikhasiuk I.R. Hlobalna ekonomika: pidruchnyk. Kyiv: Znannia, 2007, 403 s.
2. Vernydub, N.O. Innovatsiini merezhi yak instrument mizhnarodnoho transferu vysokoykh tekhnologii / N.O. Vernydub, V.A. Omelianenko // Transformatsiini protsesy ekonomichnoi systemy v umovakh suchasnykh vyklykiv: monohrafiia / Za zah. red. V.I. Hrynchutskoho. – Ternopil: Krok, 2014. – S. 82–90.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. [Elektroni resurs] URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Zovnishnia torhivlia Ukrainy. Statystyka. [Elektroni resurs] URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446
5. KOF Index of Globalization [Електронний ресурс]. – URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>
6. Novytskyi V.Ye. Mizhnarodna ekonomichna diialnist Ukrainy: Pidruchnyk. – K.: KNEU, 2003. – 948 s.
7. Panchenko O.M. Suchasni innovatsiini protsesy: chynnyky ta osoblyvosti orhanizatsii v umovakh hlobalizatsii / O.M. Panchenko // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – 2011. – # 3 (11). – S. 200–206.
8. Sidenko V. Monitorynh innovatsiinoi diialnosti v Ukraini / Vystup V.Sidenko // [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/rubrika/theme15.htm#a6>
9. Ukraina na svitovomu IT- rynku: 10 naitsikavishykh faktiv [Elektroni resurs] URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/ukrajina-na-svitovomu-rinku-it-top-10-najtsikavishih-faktiv-infografika-2353974.html>
10. Khusainov R.V. Hlobalizatsiia innovatsiinoi sfery ekonomiky: faktory, stan ta naslidky dlia Ukrainy / R.V. Khusainov // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menedzhment». – 2015. – Vyp. 10. – S. 94–98.

11. The Global Innovation Index by World Bank [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/>

12. Eurostat.Innovation statistics http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Innovation_statistics#Largest_market_and_innovation

13. The potential and the dangers of globalization. IMF Issues Brief on 12.04.2000, [Електронний ресурс], URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/rus/041200r.htm>.

14. United Nations Economic Commission for Europe, (2013). Innovation Performance review of Ukraine

Шейко І.А.

Петрова Р.В.